

Тетяна Кузнецова,
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор,
професор кафедри реклами та зв'язків
з громадськістю
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Tetiana Kuznietsova,
Doctor of Sciences in Social Communications, Professor,
Professor of the Department of Advertising
and Public Relations
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
<https://orcid.org/0000-0003-4635-0922>
Email: t.kuznietsova@kubg.edu.ua

УДК 81'373.43

DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2024.172>

МЕМ ЯК КОМУНІКАТИВНИЙ ПРИЙОМ ПОДОЛАННЯ СТРАХУ ПІД ЧАС ВІЙНИ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ¹

////////////////////////////////////

MEMES AS A COMMUNICATIVE TECHNIQUE OF OVERCOMING FEAR IN WARTIME: UKRAINIAN CONTEXT

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано особливості мемів як комунікативного прийому знецінення страхів під час війни. У центрі нашої уваги – найпопулярніші мемі про російсько-українську війну, які поширювалися в українському сегменті соціальної мережі Facebook протягом березня 2022 – вересня 2022 р.

Для визначення їх функціонально-комунікативного потенціалу було використано комплекс методів дослідження: 1) контент-аналіз найбільш популярних у соціальній мережі Facebook протягом березня – вересня 2022 р. українських мемів про російсько-українську війну; 2) онлайн-опитування 100 респондентів-українців з метою виявлення тих мемів, які, на їх думку, сприяли формуванню емоційної рівноваги під час війни; 3) функціонально-комунікативний аналіз виявлених мемів кожної тематичної групи, що безпосередньо ї сприяло визначенню їх основних особливостей як комунікативно-психологічних засобів знецінення страху.

Встановлено, що в інтернет-просторі за допомогою мемів було сформовано народний онлайн-дискурс емоційної стійкості українців. Віддзеркалюючи актуальні події, що відбуваються в Україні під час широкомасштабного вторгнення росії в Україну, ці комунікативні одиниці значною мірою сприяли подоланню страхів війни. Зокрема, це виявлялося завдяки їх здатності:

- налагоджувати ефективну комунікацію зі «своїми» (адже мемі «говорять» зрозумілою мовою про народ й створюються самим народом);
- формувати гумористичне ставлення до складних життєвих ситуацій, що сприяє емоційному вивільненню негативних емоцій, формуванню емоційної рівноваги;
- шляхом розкриття образу українців крізь філософію кордоцентризму поширювати цінності людяності й актуалізувати відчуття їх приналежності до цивілізованої європейської країни;
- просувати у масову свідомість нарративи, спрямовані на формування згуртованості, стійкості українського народу, почуття групової ідентичності «ми проти них», сили й віри в перемогу;
- тиражувати дискредитуючу інформацію про ворогів, що руйнує їх репутацію і призводить до закріплення у масовій свідомості меседжів про ворожу псевдоміць.

Ключові слова: мемі, страх, війна, комунікативні прийомі, подолання страху.

ABSTRACT. The article analyses the peculiarities of memes as a communicative technique for mitigating fears during the war. Our focus is on memes about the Russian-Ukrainian war that were spread on the Ukrainian segment of the Facebook social network between March 2022 and September 2022.

It is revealed that in the Internet space, these communicative units have been used to form a popular online discourse on the emotional resilience of Ukrainians. Reflecting the current events taking place in Ukraine during Russia's large-scale invasion, memes have contributed significantly to overcoming fears of war. In particular, this was demonstrated through their ability:

- to develop effective communication with 'our own' (after all, memes «speak» in an understandable language about the individuals and are created by the individuals themselves);

¹ В основі статті – виголошена авторкою доповідь на Міжнародній науковій конференції «Fear in culture and culture of fear», що відбулася 15–17 червня 2023 р. в Талліннському університеті.

- to cultivate a humorous attitude to challenging life situations, which contributes to the emotional release of negative emotions and the establishment of emotional balance;
- to spread discrediting information about enemies, which destroys their reputation and leads to the consolidation of messages about enemy pseudo-power in the mass consciousness;
- by revealing the image of Ukrainians through the philosophy of cordocentrism to actualise the sense of their belonging to a civilised European country;
- to promote narratives aimed at building cohesion, the resilience of the Ukrainian people, a sense of group identity, «us against them», and strength and faith in victory.

Keywords: memes, fear, war, communicative techniques, overcoming fear.

© Т. Кузнецова, 2024

Вступ. В останні роки одним із актуальних концептів комунікативного простору став «страх». Його вияви простежується як у повсякденному спілкуванні, так і в різноманітних публічних дискурсах, серед яких особливою потужністю вирізняється мас-медійний.

Сьогодні навіть існує поняття «медіатизація страху», під яким розуміється комунікація про страх в значному за обсягом медіапросторі. Завдяки цьому процесу індивідуальний страх змінив свої обсяги вияву й перейшов на масовий рівень, став властивий широкому колу споживачів інформації. Деякі науковці у ході досліджень обґрунтовують тезу, що сьогодні страх можна визнати мотиватором сучасної комунікації (Лассан, Кравцова 2020).

За слушними зауваженнями Еліонори Лассан та Людмили Кравцової, страх, незважаючи на свою константність, може локалізуватися в поточному моменті й тим самим виявляти свою специфіку в різних періодах життя людини, групи людей чи навіть цілого народу [22, с. 748]. Зокрема, Олександр П'ятигорський у своїй статті «Страх із 2009» згадує страхи свого дитинства, серед яких виокремлює страхи голоду, арештів, слідства, таборів, туберкульозу, війни, причому кожен із страхів був соціально розділений [25].

Сьогодні людство стикається зі страхами ХХІ ст. Зовсім нещодавно весь світ переживав страхи, зумовлені пандемією Covid та її наслідками. Зараз в одну з найбільших катастроф ХХІ ст. переросло російське вторгнення в Україну, що принесло неймовірно реальні жахи, а з ними – нові страхи. Страх загибелі, втрати родини, зв'язку з рідними, рідної домівки, рідної землі – ці та інші страхи наповнюють кожного українця. І тут необхідно розуміти різницю сутності різних

страхів у різних людей: є «страхи тут і зараз», які безпосередньо переживають очевидці війни, і страхи, наявні в іншому місці, в інший час, які відчують інші люди – не безпосередні очевидці жажів війни. І справа в тому, що до сих пір кожен українець на рідній землі перебуває під прицілом російських загарбників:

*Повітряна тривога по всій країні
Так наче щоразу ведуть на розстріл
Усіх
А цілять лише в одного
Переважно в того, хто скраю
Сьогодні не ти, відбій.*

Так щемно про це писала Вікторія Амеліна, відома українська письменниця, вбита російськими загарбниками у липні 2023 р. І сутність цих страхів розуміють насамперед самі українці.

Долати травматичний тягар воєнного часу українцям з перших днів війни значною мірою допомагає гумор. «Щоб не плакати, я сміялась», – цей вислів Лесі України досить виразно засвідчує його роль в життєво складних ситуаціях.

На сьогодні науково доведено, що гумор відіграє значну роль у стимулюванні емоційної розрядки в ситуаціях стресу; саме він може допомогти знецінити проблему і знизити страх перед нею (див., наприклад: [Abril, Szczypka, Emery 2017]). У межах розвитку позитивної психології дослідники неодноразово приходили висновків, що гумор і сміх відіграють важливу роль у підтримці як психологічного, так і фізіологічного здоров'я та благополуччя в умовах стресу [9; 10]; почуття гумору може знизити рівень тривожності, сприяти адаптації до стресових ситуацій [13].

Тому в умовах війни використання гумору є досить дієвим явищем. Як відомо, ще під час Першої світової війни з'явилися так звані окопні газети та

фронтові журнали, які були сповнені жартів, сатири та іронії. У роки II світової війни висміювання противника стало теж поширеним явищем, оскільки це принижувало ворога й піднімало бойовий дух «своїх» військ. Карикатури, анекдоти ставали особливим каталізатором емоційної розрядки.

Сьогодні таку роль стали виконувати меми – сучасні комунікативно-інформаційні одиниці інтернет-простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як відомо, поняття «мем» у науковий обіг введено британським біологом Річардом Докінзом. У своїй роботі «Егоїстичний ген» він запропонував погляд, згідно з яким культура розвивається за законами біологічної еволюції. На його думку, якщо в біології гени копіюють себе і передаються від людини до людини, то має бути аналогічний термін для одиниці культурної спадщини. Меми він визначив як «одиницю культурної передачі або одиницю імітації» [4, с. 192], як культурну ідею, що самовідтворюється як вірус і мутує, але в той же час зберігає свою основну структуру, щоб вижити [Там само].

Ця теорія була прийнята багатьма науковцями, які у процесах подальших досліджень доопрацьовували її, вносили свої корективи (див. про це: [Shifman 2013]), що навіть сформувало нову наукову галузь – меметику. Так, онлайн-меми, на думку Мішель Кнобель і Колін Ленкшир [7], функціонують як «заразливі шаблони «культурної інформації», які передаються від людини до людини й безпосередньо генерують, формують мислення, форми поведінки, дії соціальних груп [7, с. 199]. Патрік Девісон вважає, що інтернет-мем – це частина культури, як правило, жарт, що набуває впливу через онлайн-трансляцію [3, с. 122].

Дослідники звертають увагу, що поширення мемів пов'язане з розвитком партисипаторної інтернет-культури – культури, в якій кожен користувач не лише пасивно споживає контент, а й потенційно його створює, оскільки є активним співатором [6]. При цьому меми в цьому середовищі відіграють роль особливих медійних артефактів, які каталізують інформаційний обмін між різними користувачами й залучають всіх їх до споживання контенту [11].

Однією з умов ефективного залучення аудиторії до такої взаємодії є колективна ідентичність, яка вибудовується на основі спільного досвіду,

культури тощо. Як відомо, меми часто покликаються на відомі для даної соціокультурної спільноти події, історії, героїв, популярні мас-медійні продукти (телешоу, фільми, музику або інші різновиди поп-культури), що дозволяє користувачам об'єднуватися на основі спільних інтересів або досвіду. Повсякденні образи інформують про те, як ми бачимо світ, і таким чином буквально формуємо наші світогляди [17, с. 10]. Саме використання впізнаваних образів дозволяє швидко донести основні наративи до широкої аудиторії.

Поєднуючи в собі впізнавані, легко засвоювані зображення з влучним і лаконічним текстом, меми миттєво доносять до споживачів інформації будь-які смисли. Найбільш популярними стають ті, що відображають важливі події, явища суспільно-політичного життя суспільства.

Меми, як правило, вирізняються гумористичним потенціалом, виразною інтертекстуальністю та неочікуваним зіставленням, що робить їх легкими для розуміння та сприйняття. Їх можна визнати сучасним комічним явищем народної онлайн-культури, що містить в собі іронію, гумор, сарказм або сатиру. Здатність інтернет-мемів дивувати та смішити робить їх привабливими для сучасників, а також новим елементом візуальної культури. Як внутрішні жарти певних онлайн-спільнот вони мають величезний потенціал стати вірусними, охоплюючи широку аудиторію.

За результатами багатьох психологічних досліджень, меми здатні впливати на регулювання дефіциту позитивних емоцій в житті людини, сприяють подоланню страхів, оскільки діють як «пігулка радощі», яка швидко засвоюється мозком [12]. Розважаючи людей, вони пом'якшують стрес, що виникає через проблеми повсякденного життя, невизначеність, ризики, конфлікти тощо.

Сьогодні популярними в інтернет-просторі стали меми на тему війни в Україні. За словами Джошуа Чапделайна, люди звернулися до мемів, щоб висловити свої тривоги, підтримку та напругу щодо вторгнення Росії в Україну, оскільки меми виявилися спільною мовою Інтернету. Одна з переваг мемів як комунікативного коду полягає в тому, що вони дозволяють «перетворювати складні ідеї в цифрові елементи, якими можна ділитися». Це, у свою чергу, робить меми «ідеальними судинами для моментів сильної тривоги, коли важко підібрати слова» [12].

Безумовно, люди реагують на зображення сильніше, ніж на вербальний текст. Тому, репрезентуючи яскраві образи, меми досить швидко доносять необхідні наративи до широкої аудиторії і можуть навіть вести потужну так звану меметичну війну.

Особливості мемів в умовах війни все активніше привертають увагу багатьох науковців. На сьогодні проведено дослідження сформованих у мемах основних образів [26; 21; 27; 28], проаналізовано меми з погляду використаних ними копінг-стратегій [24], простежено їх взаємозв'язок з подіями на полі бою [8].

Дослідницька спільнота «Know Your Meme» у 2022 році провели дискурсивний та тематичний аналіз найбільш популярних мемів, які з'являлися в інтернет-просторі з початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну [Russian Invasion of Ukraine 2022]. У ході досліджень вчені приходять висновків, що меми призначені не для заміни жорсткої сили на полі бою, а для того, щоб забезпечити психологічний дивіденд успішному застосуванню жорсткої сили [8].

Звичайно, меми, сформовані під час війни, можна визнати інструментом інформаційного протистояння. Адже вони репрезентують й водночас формують суспільні настрої, емоції та почуття, ставлення до тих чи інших явищ / ситуацій / подій, просувають у масову свідомість відповідні наративи, виявляють групову ідентичність, що сприяє згуртуванню соціуму й протидії ворогу. Крім того, у складних психоемоційних ситуаціях вони розкривають свій психотерапевтичний потенціал, що допомагає руйнувати страхи й формувати емоційну стійкість людини у життєво складних ситуаціях.

Мета та методи дослідження. У цьому дослідженні ми ставимо за мету проаналізувати особливості мемів як комунікативно-психологічного прийому знецінення страхів під час російсько-української війни. У центрі нашої уваги – найпопулярніші меми про російсько-українську війну, які поширювалися в українському сегменті соціальної мережі Facebook протягом березня – вересня 2022 року. Нас буде цікавити насамперед функціонально-концептуальний потенціал цих одиниць – основні смисли, які вони популяризують, контекст, що ліг в їх основу, та їх роль у жит-

тєво складних ситуаціях. Ми плануємо виявити особливості мемів, завдяки яким вони використовуються як комунікативно-психологічний прийом пом'якшення (а можливо, навіть знецінення) страху, нейтралізації його негативних наслідків. Для цього нами було використано комплекс методів дослідження: 1) контент-аналіз найбільш популярних у соціальній мережі Facebook протягом березня – вересня 2022 р. українських мемів про російсько-українську війну, що дозволило виокремити основні тематичні групи мемів, які активно тиражувалися з початку війни; 2) онлайн-опитування 100 респондентів-українців з метою виявлення тих мемів, які, на їх думку, сприяли формуванню емоційної рівноваги під час війни; 3) функціонально-комунікативний аналіз виявлених мемів кожної тематичної групи, що безпосередньо й сприяло визначенню їх основних особливостей як комунікативно-психологічних засобів знецінення страху.

Результати дослідження. Меми, що з'явилися в українському сегменті соціальних мереж з самого початку російсько-української війни, виявилися досить потужними комунікативно-психологічними одиницями. Віддзеркалюючи актуальні події, ситуації, що відбуваються під час широкомасштабного вторгнення росії в Україну, вони досить активно тиражували наративи українського спротиву й тим самим впливали на формування згуртованості й стійкості українського народу.

Серед виявлених нами понад 300 мемів, що поширювалися протягом березня – вересня 2022 рр. в українському сегменті соціальної мережі Facebook, умовно можна виокремити три основні тематичні групи, що, на погляд опитаних нами 100 респондентів², потенційно сприяють формуванню психологічної стійкості й знеціненню страху. Це насамперед: 1) меми про героїчний опір українців під час війни, 2) меми про повсякденне життя в умовах війни, 3) меми, що висміюють ворога. Звичайно, це умовний поділ, оскільки в інформаційному просторі наявне більше тематичне коло мемів, які певним чином дотичні до виділених наших груп. Проте нас насамперед цікавлять ті одиниці, які є «впізнаваними» й потенційно «корисними» з психологічної точки зору для

² Респондентами нашого онлайн-опитування були люди різного віку, різної статі, з різним рівнем освіти, які під час війни проживають в Україні.

аудиторії. Популярність аналізованих нами тематичних груп мемів підтверджує й активне їх тиражування в багатьох мас-медіа³, наявність їх у вуличному артпросторі (див. аналіз муралів на

теми війни в дослідженнях: [Dojwa- Turczyńska 2022; Perzycka-Borowska, Gliniecka, Kukielko, Parchimowicz2023]), продуктах мас-культури тощо. Розглянемо ці групи детальніше.

Меми про героїчний опір українців

В основі тиражованих мемів, що стосувалися героїчного опору українців, – реальні події, народні герої, які з перших днів війни стали на захист України. Саме вони закріпилися в масовій свідомості й стали впізнаваними й популярними. Це насамперед меми «Чорнобаївка», «Тракторні війська», «Конотопська відьма», «Півник з Бородянки», які тиражувалися на різних інтернет-платформах, про які заговорили й поза межами України. Їх основний меседж – «Ми вистоїмо й переможемо» виявлявся як у візуальних образах, так і вербальних слоганах.

Так, мем про Чорнобаївку (рис. 1) сформовано на основі подій в селі Херсонської області, що

стало легендарним у зв'язку з постійною поразкою в ньому загарбників (детальніше див. про це: УНІАН. 22.03.2022). ЗСУ неодноразово завдавали окупантам втрат у цьому місці, і відтоді мережа «вибухнула» жартами про так званий «феномен Чорнобаївки»: «Побачити Чорнобаївку і вмерти», «Село Чорнобаївка щиро вітає руського окупанта», «Чорнобаївка – це український бермудський трикутник. Саме тут ЗСУ розмістили чарівний портал у пекло для рашистів» тощо. Таким чином онлайн-простір активно поширював наративи щодо «стійкості» та «безстрашності українських воїнів», «незламності ЗСУ», що були втілені в сформованому образі Чорнобаївки.

Рис. 1. Мем «Чорнобаївка».

Мем «Тракторні війська» став образом незламності простих людей, які не бояться воювати з «найпотужнішою» армією світу. У його основі – історія викрадення українськими романами танка противника в селі Любимівка, які прив'язали танк до трактора і вивезли з поля бою (УНІАН. 27.02.2022). Цей випадок досить активно висвітлювався на різних онлайн-платформах, що вплинуло на появу нових мемів навіть у західному комунікативному просторі. Зокрема, у квітні, коли Росія нібито почала переміщати війська до кордонів із Фінляндією через намір держави вступити до НАТО, фіни відповіли жартом про стягування зі свого боку

тракторів (Детектор медіа. 23.02.2023). В Амстердамі нідерландський вуличний художник NILS присвятив «Тракторним військам» графіті (рис. 2). Мем з трактором, який тягне захоплений російський танк, навіть потрапив на сторінки британського видання The Telegraph (Рис. 3), завдяки чому став відомим на весь світ: «Ukrainian farmers tow away abandoned Russia tanks and missile launchers worth millions» (The Telegraph. 13.03.2022).

Таким чином ТРАКТОР у цих контекстах набув нових смислів – став образом незламності звичайних українців, які навіть без зброї готові воювати з ворогом.

³ Аналіз популярних мемів неодноразово проводився багатьма медіа, наприклад: Суспільне. 4.01.2023; Маяк 30.12.2022; Детектор медіа. 23.02.2023; Lb.ua. 25.08.2023.

Рис.2. Мем «Тракторні війська»

Рис. 3. Тракторні війська на сторінках «The Telegraph»

Одним із яскравих символів стійкості та незламності українського народу можна назвати півника з Бородянки (рис. 4–5) – керамічну фігурку (витвір валильківської майолівки), яка вціліла на кухонній шафці на стіні зруйнованої російськими бомбами багатоповерхівки в Бородянці на Київщині. Він став популярним після публікації знімка цієї шафки фотожурналісткою Суспільного Єлизаветою Серватинською (Суспільне. 8.04.2022), внаслідок чого в онлайн-просторі поширилися меми з побажаннями «триматися, як шафка в Бородянці», «шафка вціліла – і ти зможеш». Особливо по-

пулярним півник з Бородянки став після візиту Бориса Джонсона в Київ 9 квітня 2022 року, коли йому несподівано подарували цю керамічну фігурку (NV Ukraine. 12.04.2022). У багатьох провідних медіа світу зазначала, що півник Бородянки – це символ стійкості всієї України:

«I'm from London' says British PM. 'I know, I'm from Kharkiv,' says bystander proffering traditional jugs that in the war have come to symbolise Ukrainian resilience» (The Guardian. 10.04.2022);

«Wie ein Hahn aus Keramik zum Symbol für Widerstand in der Ukraine wurde» (Euronews. 11.04.2022).

Рис. 4–5. Мем «Як ти, кухонна шафко? – Тримаюсь»

Значна кількість тиражованих мемів протягом 2022–2023 рр. містила жартівливі народні історії про незламність простих українців. Досить відомими стали меми про конотопських відьом (рис. 6), що з'явилися після відповіді мешканок районного центру Сумської області міста Конотоп загарбникам, які в березні в'їхали в їх рідне місто. Жінки безстрашно накинулися на ворожу техніку зі словами:

– Ты вообще знаешь, где находишься?! Это Конотоп! Здесь каждая вторая женщина – ведьма! У тебя завтра х.. стоять не будет!!! (Цензор. НЕТ. 03.03.2022).

Цей випадок навіть обговорювався в комедійному американському шоу «The Late Show with Stephen Colbert» (The Late Show with Stephen Colbert. 03.03.2022), завдяки чому про безстрашність українських жінок дізнався весь західний світ.

Рис. 6. Мем «Конотопська відьма»

В інформаційному просторі досить активно тиражувалися й інші меми, в основі яких – реальні історії про безстрашність звичайних українців: наприклад, про жінку, яка збила ворожий безпілотник

банкою з квашеними огірками (рис. 7), працівника «Укрпошти», який власноруч збив дрон (рис. 8). Це, у свою чергу, сприяло поширенню смислів про супротив ворогу всього українського народу.

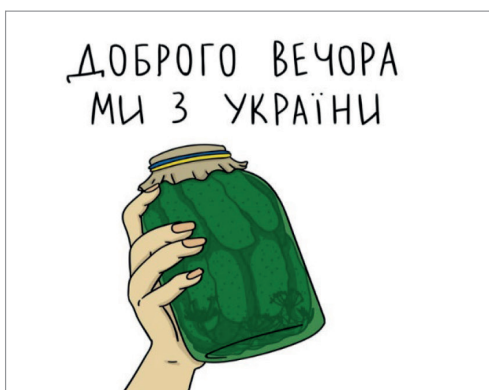

Рис. 7. Мем «Доброго вечора, ми з України»

Рис. 8. Мем «Я з Укрпошти»

Відомим на весь світ став пес Патрон – український джек-рассел-тер'єр, талісман Служби України з надзвичайних ситуацій, який допомагає виявляти вибухівку. На всіх зображеннях Патрон, як правило, постає ма-

яком надії, стійким рятувальником і захисником. При цьому він виявляє «людську» сутність, втілюючи у собі гуманістичні цінності, позиціонуючи порятунок життя, турботу, патріотизм (рис. 9–10).

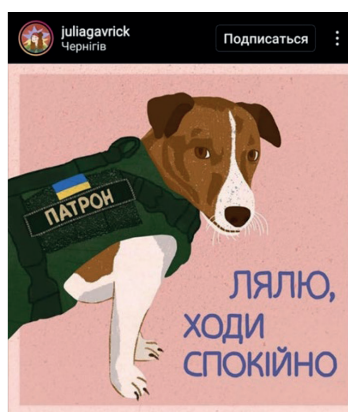

Рис. 9-10. Мем «Пес Патрон»

Під час активного поширення інформації про можливий підрив росіянами Запорізької АЕС з'явився мем про пса Протона (рис. 11), який став своєрідним засобом психологічної розрядки, протистояння панічним настроям

та тривожним думкам. У гумористичній формі цей образ поширював меседж, що українці не бояться ядерної загрози й готові продовжувати захищати свою країну ціною власного життя та здоров'я.

Рис. 11. Мем «Пес Протон»

Досить популярними стали меми, які зобразили ситуацію, коли пес Патрон заснув під час брифінгу ДСНС (рис. 12–13). Фото швидко поширилося на просторах соціальних мереж і стало предме-

том для жартів та мемів. І в цих меседжах Патрон «олюднюється»: як і будь-який герой, він потребує відпочинку й сну, тому і викликає симпатію та відповідне позитивне ставлення при його сприйнятті.

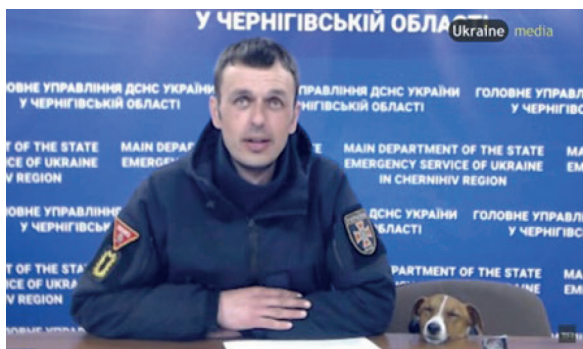

Рис. 12–13 Мем «Патрон відпочиває»

Такий підхід було використано й у подальших прийомах популяризації цього «олюдненого» героя на різних комунікативних майданчиках. За слушним зауваженням Марсі Шор, професорки Єльського університету, «у той час як російські повідомлення дегуманізували людей, українські медіа олюднили тварин. [...] Мушу визнати, що я справді люблю Патрона, і не лише тому, що я загалом дуже люблю собак і часто вважаю їхню присутність дуже втішною та заспокійливою. Мені подобається те, як Патрон ламає мімесис, який завжди є спокусою, тобто замість того, щоб відповідати росіянам, які дегуманізують українців, дегуманізуючи росіян, українці за допомогою символу

пса Патрона (який насправді є більше, ніж символом, адже є справжнім, живим собакою, хоча безперечно не він друкує власні повідомлення в Twitter) порушує динаміку мімесису, олюднюючи тварину. У цьому є щось досить геніальне» (Суспільне. 15.06.2023).

Потужний впливогенний потенціал мемів виявлявся не лише через смисли, закладені у їхніх візуальних образах, а й шляхом тиражування яскравих прецедентних текстів, якими, як правило, ставали вислови звичайних українців – воїнів, волонтерів, простих жителів українських містечок тощо. Популярними ставали фрази, сформовані самим народом й підхоплені ним. Деякі з цих висловів стали відомими на весь світ,

досить потужно транслюючи смисли про незламний дух України.

Так, фраза «Русский корабль, иди на...!» стала одним з найпопулярніших мемів воєнного часу. За версією словника «Мислово», він навіть став висловом 2022 року (Мислово. 06.01.2022). Її автором є прикордонник Роман Грибов, який таким чином відповів російським загарбникам на про-

позицію скласти зброю під час битви за острів Зміїний 24 лютого 2022 р.

Ці слова миттєво поширилися серед широкої аудиторії й стали активно використовуватися як у повсякденному спілкуванні, так і в публічному просторі. Сьогодні вони наявні на білбордах, сувенірній продукції, марках, випущених Укрпоштою (рис. 14) тощо.

Рис. 14. Поштова марка «Російський корабель, іди на...»

Авторитетні світові видання також неодноразово публікували на своїх сторінках англomовний переклад цієї відповіді українського захисника острова Зміїний російському окупанту «Russian warship, go...», що сьогодні стала лейтмотивом спротиву Україні російській збройній агресії:

«Russian warship, go fuck yourself: what happened next to the Ukrainians defending Snake Island?» (The Guardian. 19.11.2022);

«Russian warship, go f*** yourselves» (Daily Mail. 25.02.2022);

«Ukrainian soldier responds to Russian warning: «Russian warship, go f*** yourself» (CNN. 25.02.2022);

«The Ukrainians responded, «Russian warship, go f--- yourself,» a phrase that subsequently became a mantra of Ukrainian resistance to the Russian invasion» (The Washington Post. 5.05.2022).

У часи війни важливими для українців виявилися герої, які стали символом невимушеного та позитивного інформування про поточну

ситуацію. Один із них – голова Миколаївської обласної військової адміністрації Віталій Кім, який з перших днів повномасштабного вторгнення росії в Україну регулярно записував короткі відеозвернення до українців про ситуацію в області та країні в цілому, які починав привітанням «Добрый ранок (день, вечір), ми з України». Саме завдяки йому вислів «Добрый вечер, ми з України» став вірусним й почав активно використовуватися як умовний символ нескореності, стійкості українців.

Фраза «Цей день настав» сьогодні стала сигналом для збору волонтерської допомоги для ЗСУ. Цими словами Сергій Притула, відомий в Україні громадський діяч, звернувся до українців у день свого народження з пропозицією запустити новий збір коштів у межах проекту «Народний Байрактар». Варто зазначити, що за три дні українці зібрали 600 млн грн на Bayraktar TB2.

Меми про повсякденне життя українців під час війни

Крім зображення героїчного спротиву, який надавав значної сили й віри в перемогу, значна частина мемів була зосереджена на зображенні

повсякденного життя українців в умовах війни: під час відключень електроенергії, спричинених атаками Росії на енергетичну інфраструктуру

країни, під час сирен повітряної тривоги, ракетних обстрілів (рис. 15–16). У цих мемах яскраво простежувалося іронічне, подекуди гумористич-

не ставлення до блекаутів, повітряних тривог, що може сприяти відновленню емоційної рівноваги людей у життєво небезпечних ситуаціях.

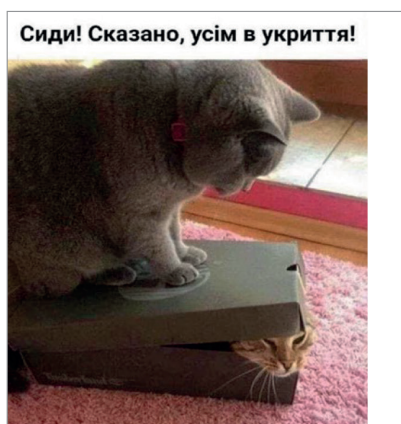

Рис. 15. Мем «Усім в укриття»

Рис. 16. «Я в калідорі»

Деякі «заспокійливими» виявилися меми про звичайні будні українців під час війни, які, незважаючи ні на що, продовжують працювати – сади-

ти городи, обробляти землю тощо, що зайвий раз наголошували: «життя продовжується, незважаючи ні на що (рис. 17–18).

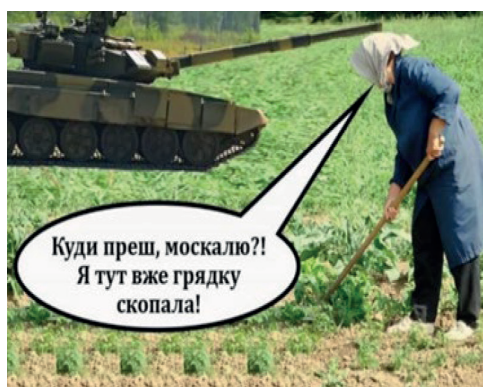

Рис. 17. Мем «Куди преш, москалю»

Рис. 18. Мем «Наступ»

Деякі меми в гумористичній формі розкривали найважливіші бажання українців – швидке надання зброї, підтримку західного світу (див. рис. 14). Досить часто в них використовувалися явища мовної гри, за допомогою яких «обігрувалися» смисли, що надавало жартівливості тиражованим текстам у цілому. Наприклад, це простежується при використанні омонімічних слів: комплекси як «ракетно-зенітні комплекси» та «комплекси неповноцінності» у мемі «Що вас турбує» (див. рис. 19).

Варто наголосити, що сформовані в мемах образи українців – ЗСУ, волонтерів, звичайних людей, які допомагають долати ворогів (рис. 20–21), як правило, виявляли цінності людяності, добра, сердечності, що, як відомо, розкриває сутність філософії кордоцентризму – сутнісну ознаку

української ідентичності. Згідно з філософією серця, «в житті людини, в її світогляді, основну роль мотиваційну і рушійну відіграють не розумово-раціональні сили людини, а скоріш сили її емоційного почуття, або, образно кажучи, сили людського серця» [29, с. 402]. За слушним зауваженням Я. Гнатюка, «сила любові (серце) ... може творити дива, вона найсильніша та найважливіша в людині. Любов породжує прагнення до турботи, захисту кожної істоти, творіння на благо світу та людей. Це прагнення не нав'язане ззовні почуттям обов'язку, пропагандою або рекламою, а є актом внутрішнього вільного волевиявлення духовної особистості. ...в українському кордоцентризмі найбільш яскраво виражена волелюбність українського народу, його прагнення до правди і свободи [18, с. 169].

Рис. 19. Мем «Що вас турбує?»

Рис. 20. Мем «Волонтеримо, допоможемо, переможемо»

Рис. 21. Мем «Герасим втопив Муму, бо поруч не було ЗСУ»

Тиражування цих ціннісних доміант досить виразно демонструє потужну розбіжність ціннісних парадигм українців та імперії зла: турбота з добротою на протигагу жорстокості та насильству.

Відображаючи саме ці ключові загальнолюдські цінності, меми таким чином поширювали на-

ративи, які згуртовували українців (й тим самим наповнювали їх внутрішньою силою, гартували й посилювали віру в перемогу над ворогом), й водночас демонстрували, що український народ – це цивілізований демократичний світ, фундаментом якого є демократичні цінності – життя кожної людини, турбота, допомога, незалежність тощо.

Меми про ворогів

Досить активно знецінення страхів відбувалося й шляхом використання гумору в ситуаціях дискредитації ворога, його приниження, створення карикатурного образу, що призводило до руйнування його репутації. Адже відомо, гумор як форма соціальної переваги передбачає демонстрацію моральної переваги над іншою групою або її приниження. Зокрема, у багатьох конфлік-

тах домінуюча група буде створювати жарти про групу, яку вони прагнуть контролювати або на яку хочуть впливати. У ході приниження ворога формується відчуття переваги іншої сторони, завдяки чому вона піднімається над противником, набуває сили, а ворог при цьому стає незначним та слабким. Крім того, сміх над ворогом створює спільне відчуття опозиційної групової

ідентичності – «ми проти них», що й сприяє згуртованості народу під час боротьби з ворогом.

Тому з самого початку вторгнення РФ в Україну в українському сегменті соціальних мереж виявляємо досить активне тиражування мемів про «другу армію світу, яка хотіла за три дні взяти Київ, але не може взяти Охтирку» (рис. 22),

Рис. 22. Мем «Москалі»

Дискредитація ворога активно здійснювалася й шляхом протиставлення «своїх» та «чужих», що простежувалося на візуальному, вербальному і навіть графічному рівнях. Як правило, в основі візуальних порівнянь – представлені кардиналь-

жалюгідність збірного образу російського солдата Чмоню, російську брехню при висвітленні бойових дій (про нібито знищені «Хаймарси», про «жести доброї волі» і «перегрупування», а насправді ганебну втечу з поля бою), мародерство (рис. 23) тощо. Як правило, тиражовані образи ворога – виразно карикатурні та дегуманізовані.

Рис. 23. Мем «Мародерство»

но протилежні ціннісні доміанти українських воїнів та рашистів, сформовані різні світи добра і зла. Ворог несе агресію, горе, зло, знищення життя; українці ж захищають, рятують світ від цього зла (рис. 24).

Рис. 24. Мем «Свій – чужий»

Протиставлення «своїх» та «чужих» на вербальному рівні проявлялося в жартівливих мемах про мовні паролі українців, що розкривали нездатність ворогів говорити та розуміти українську мову (рис. 25).

Такими своєрідними мовними паролями стали лексичні одиниці, за допомогою яких українці розпізнають «чужих» – тих, для кого

українська мова є нерідною. Насамперед це слова, які з фонетичних особливостей складно вимовляти росіянам – наприклад, лексеми, в яких наявний м'який звук ц (типу *паляниця*, *залізниця*, *рушниця*, *полуниця* тощо):

«Кажі: «Паляниця» або «Кропивницькі паляниці зі смаком полуниці продаються у крамниці біля Укрзалізниці»;

Рис. 25. Мем «Паляниця»

«Українські молодіжці склали в торби паляниці, у кошику полуниці, познімали всі спідниці, повдягали ногавиці, сіли в потяг залізниці, поскладали на полиці і повезли до столиці. Полуниці й паляниці у славній нашій столиці поміняли на рушниці. Ну а звідти на валдай, гнати карлика з пивниці до китайської столиці».

У багатьох мемах виявлялося протиставлення «своїх» та «чужих» в графічних знаках. Зокрема, досить популярними стали меми з літерами

«Z» та «V», що сьогодні в усьому демократичному світі стали символом військового вторгнення росії в Україну, символом підтримки російської агресії⁴. Так, у соціальних мережах популярним став мем, поширений прем'єр-міністром Словенії Янеш Янза «Зачаття і народження символу Z (зло)» (Детектор медіа. 7.04.2022), в якому зображено появу чужого, агресивного світу у вигляді «Z» як дитини батьків радянського та нацистського світів (рис. 26).

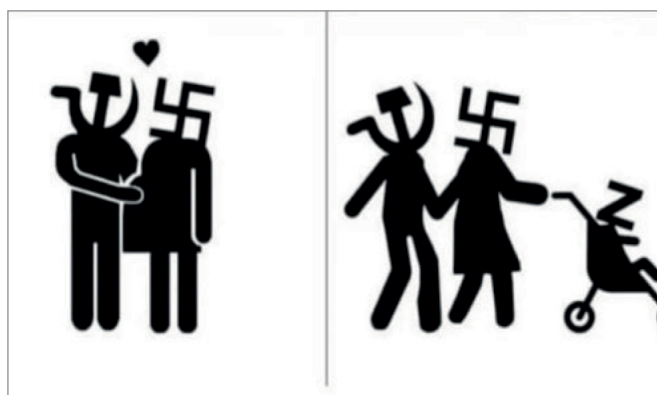

Рис. 26. Мем «Народження символу Z»

Використання літери Z простежується і в багатьох поетичних текстах, в яких вона застосовується при графодеривації – своєрідній мовній грі, при якій, поєднуючись з лексемами-маркерами російського світу, стає символом ворогів, як-от:

*Зомбі Землею ходять Заплакани –
Зламани, стомлені, Зовсім Залякани...
Згинуть всі Зомбі у нашій сторонці,
Як та роса на полючому сонці* (цит. за.: [19]).

Тобто, завдяки лексемі Z створено оказіоналізми, що символічно виявляють нелюдський

⁴ Зокрема в Україні, ці символи заборонені ухваленим Верховною Радою 14 квітня 2022 року Законом «Про заборону пропаганди російського неонацистського тоталітарного режиму, акту агресії проти України з боку РФ як держави-терориста, символіки, яка використовується збройними та іншими воєнними формуваннями РФ у війні проти України» (Законопроект № 7214). Зокрема, цим Законом РФ визнано «державою-терористом, що вчиняє геноцид Українського народу, масові вбивства, міжнародні злочини в Україні, запроваджено заборону пропаганди російського неонацистського тоталітарного режиму, акту агресії проти України, використовувати латинські літери Z, V, а також офіційну символіку та емблеми збройних сил РФ та її органів на будь-яких рекламних, транспортних засобах, друкованих матеріалах, одязі, у місцях проведення масових заходів, в матеріалах будь-якої агітації, рекламі, ЗМІ, Інтернеті, соцмережах, творах (крім із засудженням цього режиму)» (ЛІГА:ЗАКОН. 15.04.2022). У багатьох європейських країнах також поступово вводиться загальна заборона та покарання за використання літери «Z» на підтримку військової агресії РФ проти України.

ворожий російський світ: Зомбі Заплакани, Зламани, Зовсім Залякани. Завдяки цьому прийому теж знецінюється образ ворога, що, у свою чергу, сприяє подоланню страхів.

У 2022 році одним із популярних українських Telegram-каналів «Новинач» було створено умовну ілюстрацію-«підсумок», яка об'єднала всі

культові меми, що з'явилися за пів року повномасштабної війни з росією (Рис. 27). У ній можна виявляти багато смислів, образів, героїв, але провідний меседж – «ми все вистоїмо, переможемо», що зайвий раз засвідчує потужний комунікативно-психологічний потенціал українських мемів, що з'явилися під час війни.

Рис. 27. «Пів року масштабної російсько-української війни в мемах»

Висновки. Отже, в українському сегменті соціальних мереж під час війни поступово сформувався народний онлайн-дискурс емоційної стійкості українців. Його потужною комунікативною одиницею став мем, який виявляв свій психологічний потенціал, завдяки чому став ефективним комунікативним прийомом знецінення страху в стресовій ситуації.

В умовах війни меми виразно виявляли свою здатність:

- 1) налагоджувати ефективну комунікацію зі «своїми» (оскільки «говорили» зрозумілою мовою про народ й створювалися самим народом);
- 2) формувати гумористичне ставлення до складних життєвих ситуацій, що сприяло емоційному вивільненню негативних емоцій, формуванню емоційної рівноваги;
- 3) тиражувати дискредитуючу інформацію про ворогів, що руйнувало їхню репутацію і призводило до закріплення у масовій свідомості меседжів про ворожу псевдоміць;
- 4) шляхом розкриття образу українців крізь філософію кордоцентризму об'єднувати народ

і водночас актуалізувати відчуття приналежності до цивілізованої європейської країни;

- 5) просувати у масову свідомість наративи, спрямовані на формування згуртованості, стійкості, волелюбності українського народу, почуття групової ідентичності «ми проти них (ворогів)», віру в перемогу.

Завдяки цим властивостям меми виразно виявляли свою здатність комунікувати з широкою аудиторією та об'єднувати, згуртовувати її, що й сприяло руйнуванню страху залишитися людині наодинці в складній ситуації. З іншого боку, за допомогою гумору, іронічного погляду на ситуацію, висміювання ворогів меми допомагали зняти психологічну напругу, надавали сили, впевненості й віри у перемогу над ворогом, сприяли долати травматичне навантаження воєнного часу.

Тиражовані меми під час широкомасштабного вторгнення росії в Україну стали не лише комунікативно-психологічними прийомами, які завдяки жартівливому погляду на травматичну ситуацію, поширенню етики турботи, людяності сприяли пом'якшенню болю й знеці-

нюванню страхів війни. Вони набули нової ролі – стали візуальними маркерами стійкості й незламності українського народу. Вірусно поширюючись, меми вийшли за межі онлайн-простору й розширили територію свого впливу, розповідаючи історію опору українців на весь світ. Їм вдалося зіграти значну роль у поширенні стратегічного нарративу про Україну як хоробру, єдину та непокірну націю, що бореться з імперією зла. Саме в них чітко сформовано ціннісну парадигму, яка протиставляє різні світи воюючих сторін: Україна демонструє силу в поєднанні з добротою і турботою про кожену людину на противагу рф, яка виразно демонструє жорстокість та насильство.

При цьому варто наголосити, що українські меми вирізняються у сприйнятті різних культур. І це зумовлено не лише специфікою соціокультурного підґрунтя, культурного фону, знанням контексту, що лежить в їх основі. Йдеться насамперед про різні емоційні, точ-

ніше, чуттєві лінзи при сприйнятті історії, представлені в мемах, різними аудиторіями – тими, хто безпосередньо зазнає агресії росії, й тими, хто її спостерігає на відстані. Можна припустити, що для західної аудиторії меми про війну – насамперед образ, історія, за допомогою яких можна дізнатися про суспільні настрої воюючих країн, зрозуміти сутність подій в цілому, висловити певні позиції, емоції та почуття. Українська аудиторія є безпосереднім учасником нарративу, який представлений в тому чи іншому мемі війни. Це історія, яку кожен українець відчуває в собі, пропускає через себе, проживає знову й знову, оскільки причетний або може бути потенційно причетним до цих подій / явищ / ситуацій. Тому кожен мем «вмикає» особливий чуттєвий фон у кожній аудиторії, відповідно – має різний чуттєвий поріг, різний впливогенний потенціал. Саме цей аспект потребує подальшого дослідження.

Список використаної літератури

1. Abril E.P., Szczyпка, Sherry L. E. Humor as a Response to Fear: Decomposing Fear Control within the Extended Parallel Process Model. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5844502/> (26.06.2023).
2. Colombo C. Memes and War: Why People Turn to Jokes During Times of Crisis. *Teen Vogue*. 2022. March 3. URL: <https://www.teenvogue.com/story/memes-about-war-why> (6.04.2023).
3. Davison P. The Language of Internet Memes. *The Social Media Reader*. Edited by: M. Mandiberg. Publisher: NYU Press, 2012. P. 120-136. URL: http://spring2017.designforthe.net/content/6-library/12-language-of-internet-memes/language-of-internet-memes_michaelmandiberg.pdf (26.06.2023).
4. Dawkins R. *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
5. Dojwa-Turczyńska K. Building social resilience through visual instruments in Polish public space in the era of Russia's aggression against Ukraine. *Defence science review*. 2022. № 15. Pp. 85–110.
6. Jenkins H., Ford S, Green J. *Spreadable Media: Creating Value and Meaning in a Networked Culture*. NYU Press, 2013.
7. Knobel M., Lankshear C. Online Memes, Affinities, and Cultural Production. *A New Literacies Sampler*. New York: Peter Lang, 2007. Pp. 199–228.
8. Kreps S., Lushenko P., Carten K. Lessons from the mem war in Ukraine. *Brookings*. 10.02.2023.
9. Lefcourt H., Martin R.A. *Humor and life stress: Antidote to adversity*. New York: Springer, 1986.
10. Martin R. A., Ford T. *The psychology of humor: An integrative approach*. Academic Press, 2018.
11. Milner R. M. *The world made meme: Public conversations and participatory media*. Cambridge, MA : The MIT Press, 2016.
12. Myrick J. G., Nabi R. L., Eng N.J. Consuming Memes During the COVID Pandemic: Effects of Memes and Meme Type on COVID-Related Stress and Coping Efficacy. *Psychology of Popular Media*. 2022. Vol. 11 (3). Pp. 316–323.
13. Pande N. Effect of sense of humor on positive capacities: an empirical inquiry into psychological aspects. *Global Journal of Finance and Management*. 2014. Vol. 6 (4). Pp. 385–390.
14. Perzycka-Borowska E., Gliniecka M., Kukielfko K., Parchimowicz M. Socio-Educational Impact of Ukraine War Murals: Jasiń Railway Station Gallery. *Arts*. 2023. № 12 (3). URL: <https://www.mdpi.com/2076-0752/12/3/112/> (21.05.2023).
15. Russian Invasion of Ukraine 2022. URL: <https://knowyourmeme.com/memes/events/2022-russian-invasion-of-ukraine>. (21.05.2023).
16. Shifman L. Memes in a digital world: Reconciling with a conceptual troublemaker. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 2013. 18 (3). Pp. 362–377.
17. Sturken M., Cartwright L. *Practices of Looking. An Introduction to Visual Culture*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
18. Гнатюк Я. Український кордоцентризм у конфлікті міфологій та інтерпретацій. Івано-Франківськ: Симфонія форте. 2010.

19. Дяченко Н., Усатий А. Війна в Україні: гумор vs страх (комунікативно-прагматичний аспект). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2022. Вип. 3 (98). С. 106–115.
20. Законопроект N 7214. (26.03.2022). Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ від 26.03.2022 р. № 7214. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI07187I?an=1> (20.05.2023).
21. Запорожець О., Белоусова Н. Вербальні інтернет-меми під час повномасштабної війни РФ в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2022. Вип. 2(56). С. 20–24.
22. Лассан Э., Кравцова Л. Страх как мотив и мотиватор электронной коммуникации (на материале интернет-текстов 2020). *Communication Studies*. 2020. Vol. 7. № 4. С. 745–758.
23. Мислово. 2022. 6 січня. URL: http://myslovo.com/?page_id=4634.
24. Мілютіна К., Садівнича Н. Мемі як стратегія подолання війни. *Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2022. № 2 (5). 119–126.
25. Пятигорский А. Страх из 2009. *Неприкосновенный запас*. 2009. № 5 (67). С. 3–16.
26. Рябченко О. ЗСУ та війська Російської федерації в межах українського цифрового простору: гумор, політичні ідеї та ідеологічні образи. *Народознавчі зошити*. 2023. № 2 (170). С. 324–342.
27. Семотюк О. Російсько-українська війна у політичних карикатурах США, ФРН і України: якісний і кількісний аналіз. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2019. Вип. 45. С.280–290.
28. Храбан Т. Образ українського військового в інтернет-мемах. *Молодий вчений*. 2018. № 7 (59). С. 439–444.
29. Ярмусь С. Кордоцентризм – підстава української духовності та філософії. *Збірник праць ювілейного конгресу у 1000-ліття хрещення Русь-України*. Мюнхен : УВУ, 1998. С. 402–415.

References

1. Abril, E.P., Szczypka, G. & Sherry L. E. (2017). Humor as a Response to Fear: Decomposing Fear Control within the Extended Parallel Process Model. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5844502/> (accessed 26.06.2023).
2. Colombo, C. (2022). Memes and War: Why People Turn to Jokes During Times of Crisis. *Teen Vogue*. March 3. Available at: <https://www.teenvogue.com/story/memes-about-war-why> (accessed 26.04.2023).
3. Davison, P. (2012). The Language of Internet Memes. *The Social Media Reader*. Edited by: M. Mandiberg. Publisher: NYU Press, pp. 120–136. Available at: http://spring2017.designforthe.net/content/6-library/12-language-of-internet-memes/language-of-internet-memes_michaelmandiberg.pdf (accessed 26.06.2023).
4. Dawkins, R. (1999). *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press.
5. Diachenko, N., Usaty, A. (2022). Viina v Ukraini: humor vs strakh (komunikatyvno-prahmatychnyi aspekt). *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky*, Vyp. 3 (98), pp. 106-115.
6. Dojwa- Turczyńska, K. (2022). Building social resilience through visual instruments in Polish public space in the era of Russia's aggression against Ukraine, *Defence science review*», № 15, pp. 85–110.
7. Hnatiuk, YA. (2010). Ukrainskiy kordotsentryzm u konflikti mifolohii ta interpretatsii. Ivano-Frankivsk: Symfoniia forte.
8. Jenkins, H., Ford, S. & J. Green. (2013). *Spreadable Media: Creating Value and Meaning in a Networked Culture*. NYU Press.
9. Khraban, T. (2018). Образ ukrainского viiskovogo v internet-memakh. *Molodyi vchenyi*, № 7 (59), pp. 439–444.
10. Knobel, M. & C. Lankshear. (2007). Online Memes, Affinities, and Cultural Production. *A New Literacies Sampler*. New York: Peter Lang, pp. 199–228.
11. Kreps, S., Lushenko, P. & K. Carten. (2023). Lessons from the mem war in Ukraine. *Brookings*. 10.02.
12. Lissan, Э., Kravtsova, L. (2020). Strakh kak motiv y motivator elektronnoi kommunykatsyy (na materyale ynternet-tekstov 2020). *Communication Studies*. № 7 (4), pp. 745–758.
13. Lefcourt, H. & R. A. Martin. (1986). *Humor and life stress: Antidote to adversity*. New York: Springer.
14. Martin, R. A. & T. Ford. (2018). *The psychology of humor: An integrative approach*. Academic Press.
15. Miliutina, K., Sadivnycha, N. (2022). Memy yak stratehiia podolannia viiny. *Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*, № 2 (5), pp. 119–126.
16. Milner, R. M. (2016). *The world made meme: Public conversations and participatory media*. Cambridge, MA : The MIT Press.
17. Myrick, J. G., Nabi, R. L. & Eng, N. J. (2022). Consuming Memes During the COVID Pandemic: Effects of Memes and Meme Type on COVID-Related Stress and Coping Efficacy. *Psychology of Popular Media*, vol. 11 (3), pp. 316–323.
18. Pande, N. (2014). Effect of sense of humor on positive capacities: an empirical inquiry into psychological aspects. *Global Journal of Finance and Management*, vol. 6 (4), pp. 385–390.
19. Perzycka-Borowska, E., Gliniecka, M., Kukielko, K. & Parchimowicz, M. (2023). Socio-Educational Impact of Ukraine War Murals: Jasień Railway Station Gallery. *Arts*, № 12 (3). Available at: <https://www.mdpi.com/2076-0752/12/3/112/> (accessed 21.05.2023).

20. Piatyhorskyi, A. (2009). Strakh yz 2009. *Neprikosnovennyi zapas*, 5 (67), pp. 3–16.
21. Riabchenko, O. (2023). ZSU ta viiska Rosiiskoi federatsii v memakh ukrainskoho tsyfrovoho prostoru: humor, politychni idei ta ideolohichni Available at obrazy. *Narodoznavchi zoshyty*, № 2 (170), pp. 324–342.
22. Russian Invasion of Ukraine 2022. Available at: <https://knowyourmeme.com/memes/events/2022-russian-invasion-of-ukraine> (accessed 21.05.2023).
23. Semotiuk, O. (2019). Rosiisko-ukrainska viina u politychnykh karykaturakh SSHA, FRN i Ukrainy: yakisnyi i kilkisnyi analiz. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya Zhurnalistyka*, № 45, pp. 280–290.
24. Shifman, L. (2013). Memes in a digital world: Reconciling with a conceptual troublemaker. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 18 (3), pp. 362–377.
25. Sturken, M. & L. Cartwright. (2009). *Practices of Looking. An Introduction to Visual Culture*. Oxford: Oxford University Press.
26. Taran O., Zaiats, M. (2022). Komp'uternyi kontent-analiz internet-memiv pro rosiisko-ukrainski viinu 2022 roku. *STUDIA LINGUISTICA*, № 21, pp. 57–67.
27. Yarmus, S. (1988). Kordotsentryzm – pidstava ukrainskoi dukhovnosti ta filosofii. Zbirnyk prats yuvileinoho konhresu u 1000-littia khreshchennia Rusy-Ukrainy. Miunkhen : UVU, pp. 402–415.
28. Zakonoproekt N 7214. (26.03.2022). Pro zaboronu propahandy rosiiskoho natsystskoho totalitarnoho rezhymu, zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii yak derzhavy-terorysta proty Ukrainy, symboliky voiennoho vtorhnnennia rosiiskoho natsystskoho totalitarnoho rezhymu v Ukrainu: PROEKT ZAKONU UKRAINY vid 26.03.2022 r. N 7214. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/J107187I?an=1> (accessed 21.05.2023).
29. Zaporozhets O. ta N. Bielousova. (2022). Verbalni internet-memy pid chas povnomasshtabnoi viiny RF v Ukraini. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Mizhnarodni vidnosyny*, № 2(56), pp. 20–24.

Медіаджерела

1. CNN. 25.02.2022. https://edition.cnn.com/europe/live-news/ukraine-russia-news-02-25-22/h_b6a0720d02c6e250c77aee47e58fb890
2. Daily Mail. 25.02.2022. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10549683/Russian-warship-f-Final-words-Ukrainian-border-guards-Snake-Island.html>
3. Euronews. 11.04.2022. <https://de.euronews.com/2022/04/11/hahn-krug-ukraine-symbol>
4. NV Ukraine. 12.04.2022. <https://english.nv.ua/life/how-a-rooster-figurine-that-survived-a-bombing-has-become-a-symbol-of-ukrainian-resilience-50233213.html>
5. The Guardian. 19.11.2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/nov/19/russian-warship-go-fuck-yourself-ukraine-snake-island>
6. The Guardian. 10.04.2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/10/ceramic-cockerels-surprise-boris-johnson-and-volodymyr-zelenskiy-on-kyiv-walk>
7. The Late Show with Stephen Colbert .3.03.2022. https://www.youtube.com/watch?v=EaxaSd0o6_w
8. The Telegraph. 13.03.2022. <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2022/03/13/ukrainian-farmers-seen-towing-abandoned-russia-tanks-missile/>
9. The Washington Post. 5.05.2022. <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/05/05/us-intelligence-ukraine-moskva-sinking/>
10. Детектор медіа. 23.02.2023. <https://ms.detector.media/trendi/post/31240/2023-02-23-skazhy-palyanytsya-15-memiv-shcho-zyavylsya-u-chas-velykoi-viyny/>
11. Детектор медіа. 7.04.2022. <https://ms.detector.media/trendi/post/29302/2022-04-07-zachattya-ta-narodzhennya-z-premier-slovenii-poshyryv-mem-propokhodzhennya-symvolu-agresii-rosii/>
12. Мислово. 6.01.2022. http://myslovo.com/?page_id=4634.
13. Суспільне. 8.04.2022. <https://corp.suspilne.media/newsdetails/4915>.
14. Суспільне. Культура. 15.06.2023. <https://suspilne.media/culture/508081-etika-turboti-peremoze-marsi-sor-pro-te-ak-rosijska-vijna-v-ukraini-zminila-opovid-istorii/>.
15. УНІАН. 27.02.2022. <https://www.unian.ua/war/pid-kahovkoyu-ukrajinski-romi-vkrali-u-rosiyskih-okupantiv-tank-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11720335.html>
16. УНІАН. 22.03.2022. <https://www.unian.ua/tourism/wheretogo/chornobajivka-shcho-vidomo-pro-legendarne-selo-mem-11755114.html>
17. Цензор.НЕТ. 3.03.2022. https://censor.net/ru/news/3321025/ty_znaesh_kuda_vy_prishli_zdes_kajdaya_vtoraya_jenschina_vedma_u_tebya_zavtra_hyi_stoyat_ne_budet_jenschiny

Надіслано до редакції 26.04.2024 р.